

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Мельник Тетяна Миколаївна

УДК 821. 161. 1 (092): 82-3

ФОЛЬКЛОРНІ ТРАДИЦІЇ У ТВОРЧОСТІ В.М.ШУКШИНА

10.01.02 – російська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Сімферополь – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Ніколенко Ольга Миколаївна,

завідувач кафедри зарубіжної літератури

Полтавського державного педагогічного університету

імені В.Г. Короленка Міністерства освіти і науки України

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор **Киченко Олександр Семенович,**
завідувач кафедри зарубіжної літератури Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького;

кандидат філологічних наук, доцент **Свербілова Тетяна Георгіївна,**
старший науковий співробітник Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка
НАН України

Провідна установа –

Донецький національний університет Міністерства освіти і науки України,
кафедра російської літератури

Захист відбудеться “___” _____ 2006 р. о ___ годині
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 52.051.05 Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського (95007, Сімферополь, просп. Вернадського, 4). З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського (95007, Сімферополь, просп. Вернадського, 4).

Автореферат розісланий “___” _____ 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Лавров В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Характерною особливістю літературного процесу ХХ століття є активна взаємодія літератури та фольклору, яскравим прикладом чого є спадщина Василя Макаровича Шукшина (1929-1974). Його оповідання, повісті, романи, кіносценарії – широкий і розмаїтий світ народного життя, для зображення якого митець творчо використовував традиції усної народної творчості.

У розвитку шукшинознавства можна виділити три етапи: 1) 1970-ті – початок 1980-х років (В.Горн, Л.Ємельянова, В.Коробов, Є.Черносвитов та ін.); 2) друга половина 1980-х – 1990-ті роки (Д.Герчинська, О.Дуров, Кан Син Хюн, Є.Кофанова, О.Тевс та ін.); 3) 2000-ті роки (Н.Захарова, О.Люшина, Є.Московкіна, та ін.). Хоча про В.Шукшина написано десятки монографій і дисертацій, сотні критичних статей і рецензій, не всі аспекти творчості митця досліджені повною мірою. Це стосується передусім фольклорних традицій, які не були об'єктом спеціального дослідження на матеріалі творів В.Шукшина.

У сучасному літературознавстві накопичений великий теоретичний досвід вивчення фольклору (Т.Акімова, В.Анікін, О.Веселовський, Д.Ліхачов, Є.Мелетинський, А.Нямцу, В.Пропп, О.Фрейденберг та ін.) та його значення для історичного розвитку літератури (Л.Дереза, О.Киченко, Е.Померанцева та ін.). При цьому слід відзначити, що вплив традицій фольклору на творчість письменників ХХ століття досліджений ще недостатньо порівняно з попередніми епохами.

Вивчення взаємодії фольклору та літератури утруднюється тим, що в науці немає єдності стосовно того, що таке традиція в літературі. У працях теоретиків та істориків літератури (Ю.Борєв, С.Кормілов, А.Нямцу, К.Чистов та ін.), а також у сучасних словниках та довідниках зафіксовані різні погляди на поняття “традиція в літературі”. У дисертації ми виходимо з того, що традиція в літературі – це художнє засвоєння культурної спадщини минулого, зокрема міфів, усної народної творчості, окремих літературних сюжетів, мотивів, персонажів тощо. При цьому важливо визначити, що підлягає засвоєнню (об'єкт художнього засвоєння), як воно засвоюється (форми засвоєння традиції) і з якою метою здійснюється засвоєння попереднього естетичного досвіду (функції засвоєння традиції в літературі). Традиція в літературі – це не копіювання, а художнє переосмислення відомого матеріалу, усталених моделей (сюжетних, образних, композиційних, мотивних, жанрових, стильових тощо). Феномен традиції є значущим для розвитку національних літератур. Звернення конкретної літератури до культурних традицій попередніх епох дозволяє краще зрозуміти її своєрідність. З іншого боку, вивчення традиції завжди тісно пов'язано з проблемою новаторства, що потрібно враховувати при дослідженні творчості окремих митців.

Актуальність дисертаційної роботи обумовлена відсутністю у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві фундаментальних праць, спеціально присвячених розгляду фольклорних традицій у творчості В.Шукшина. Тема дисертації є важливою для розв'язання таких дискусійних проблем, як “традиція в літературі”, “традиція і новаторство”, а також для

вивчення питань взаємодії фольклору та літератури в ХХ столітті, впливу традицій фольклору на стиль письменника.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри зарубіжної літератури Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка у межах комплексної теми “Традиція та новаторство в літературі”. Тема дисертаційного дослідження схвалена вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (протокол № 2 від 26 вересня 2002 року), а також бюро наукової ради з проблеми “Класична спадщина та сучасна художня література” Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка НАН України (протокол № 2 від 17 квітня 2003 року).

Об'єкт дисертаційного дослідження – оповідання, повісті (“Калина красная”, “До третьих петухов”, “Точка зрення”), романи (“Любавины”, “Я пришел дать вам волю”) В.Шукшина. Для більшої повноти аналізу в дисертації використані інтерв'ю, листування, щоденники митця.

Предмет дослідження – фольклорні традиції у творчості В.Шукшина.

Методи дослідження: порівняльно-історичний, компаративний, системний, структурально-функціональний.

Теоретико-методологічною базою дисертації є праці вітчизняних та зарубіжних дослідників фольклору (Т.Акімова, О.Веселовський, С.Джанумов, Д.Медриш, Е.Померанцева, О.Потебня, В.Пропц, К.Чистов, О.Фрейденберг та ін.), а також досягнення шукшинознавців (В.Апухтін, Н.Біліченко, В.Горн, А.Жебровська, В.Коробов, Л.Ємельянов, О.Овчинников, Є.Черносвитов та ін.).

Мета роботи – системний аналіз фольклорних традицій у творчості В.Шукшина.

Завдання дослідження:

- визначити теми, мотиви, сюжетні моделі усної народної творчості, які знайшли втілення у прозі В.Шукшина;
- розкрити роль фольклорних образів та засоби їх творчого засвоєння у спадщині митця;
- визначити функції фольклорної символіки у творчості художника;
- дослідити творче засвоєння письменником жанрів фольклору;
- встановити вплив фольклору на мову та стиль В.Шукшина.

Наукова новизна дисертації. У роботі вперше у світлі єдиного системного підходу досліджені фольклорні традиції в творчості В.Шукшина. Визначені традиційні теми, мотиви, образи, символи, сюжетні та композиційні моделі, які знайшли втілення в художній системі письменника. Встановлено місце жанрів усної народної творчості у творах митця. Висвітлено вплив фольклору на мову та стиль В.Шукшина. Досліджено розмаїття форм засвоєння та функцій фольклорних традицій у творчості В.Шукшина. Розкрито значення фольклору для формування художньої концепції письменника, розвитку його творчого методу.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні поняття “традиція в літературі”, а також у вивченні взаємодії фольклору та літератури на матеріалі творчості В.Шукшина. Дисертація має значення для вирішення дискусійних питань стосовно традицій та новаторства в літературі ХХ століття.

Практична цінність дисертації. Результати дослідження можуть бути використані в процесі викладання фольклору та історії російської літератури у вищих освітніх закладах, а також для підготовки нових підручників і посібників з проблем взаємодії фольклору та літератури, тенденцій розвитку літератури ХХ століття.

Особистий внесок здобувача у виконану роботу є достатнім, дисертація і всі опубліковані статті написані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Робота обговорювалась на засіданні кафедри зарубіжної літератури Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Основні її положення викладені в доповідях на міжнародних конференціях: “Феномен В.Г.Короленка: погляд із III тисячоліття” (Полтава, 2003), “VII Гоголівські читання” (Полтава, 2004), “VIII Гоголівські читання” (Полтава, 2006), “XVI Пушкінські читання” (Сімферополь, 2006).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 статей, у тому числі 5 – у зареєстрованих ВАК України виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків та списку використаних джерел з 247 позиції. Повний обсяг дисертаційної праці – 195 сторінки, із них – 173 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність і наукову новизну, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, окреслено теоретичну базу і практичну значущість роботи.

У першому розділі “**Традиційні теми та мотиви в оповіданнях В.Шукшина**” розглянуто своєрідність інтерпретації фольклорних структур в оповіданнях В.Шукшина. У малій прозі митця розробляються такі традиційні для усної народної творчості теми, як пошук смислу життя героєм, боротьба добра і зла (світлого і темного, правди й неправди), долі (недолі), праці, людських стосунків. Ці теми визначають комплекс мотивів, котрі генетично пов’язані з фольклором: дивацтва, туги, самотності, майстерності, дому, душі, морального випробування героя, його уходу та повернення тощо. Традиційні теми та мотиви дозволяють письменникові розкрити духовні зміни, що відбулися в психології народу та у внутрішньому світі людини. Спираючись на домінанти усної народної творчості, В.Шукшин утверджує пріоритет моральних цінностей у сучасному житті.

В оповіданнях В.Шукшина знаходимо художню інтерпретацію традиційних для фольклору героїв: матері, майстра, “дурня” (“чудіка”) та ін. Вони втілюють комплекс моральних якостей, які, на думку письменника, втрачаються в суспільстві. Шукшинські герої, котрі є носіями добра, не завжди перемагають, як у фольклорі, але моральна перевага завжди залишається за

ними. Автор відкрито співчуває таким героям і протиставляє їх бездуховному світові. Особливістю оповідань В.Шукшина є те, що герой, добрий і совісний від природи, наділений відкритою і щирою душею, не вписується в довколишню дійсність (“Обида”, “Чудик”, “Сураз” та ін.). Його прагнення до світла, добра, справедливості сприймається людьми як щось аномальне, дивне, як таке, що виходить за межі звичних уявлень. Мотив дивацтва і образ “чудика” є лейтмотивними у творчості В.Шукшина. Серед засобів характеротворення в оповіданнях письменника слід виокремити такі, що тісно пов’язані з традиціями фольклору: мова героя, його зв’язки з природою, зі своєю землею, з батьківщиною, ставлення до сім’ї (передусім до матері), до народної культури, до свого дому.

Твори В.Шукшина насичені народною символікою. Серед традиційних символів, що використовує художник, велике навантаження припадає на такі: дорога, дім, земля, ріка, кінь, береза, вітер, степ, сонце, місяць тощо. Вони виконують різноманітні функції: сприяють розкриттю внутрішнього стану героїв, втілюють ідею твору, розкривають авторське ставлення до зображуваного. Архетипні символи в оповіданнях В.Шукшина мають морально-філософський підтекст. Дорога є символом важкої долі, життя, моральних випробувань героя, його шляху до себе й до людей. Образ дому в творах В.Шукшина пов’язаний із системою моральних цінностей і наділений рисами ідилічного простору, якому відповідають певні типи персонажів (мати, батько та ін.). Руйнування (або забуття) дому в оповіданнях письменника завжди є знаковим – це попередження від небезпеки знедуховлення суспільства.

У структурі оповідань В.Шукшина присутні елементи фольклорних жанрів: казок, пісень, молитов, плачу тощо. Вони використовуються автором переважно у моменти найбільшої духовної напруги. Через жанрові структури фольклору увиразнюється основний конфлікт, який у творах В.Шукшина, як правило, має морально-психологічне забарвлення. Зіткнення героя зі світом (зі злом, несправедливістю, неправдою, нерозумінням тощо) переноситься в психологічну площину, де відбувається боротьба людини за збереження в ній людських якостей. Жанри усної народної творчості розкривають складні духовні колізії, що відбуваються у внутрішньому світі шукшинського героя, допомагають йому залишитися собою, знайти моральну опору в світі.

Характерною особливістю творів В.Шукшина є наявність розповідача з народу, вустами якого повідомляється про випадок чи подію із життя. Така наративна форма (рос. *сказ*) походить з усної народної творчості, де важливою є не тільки фабула, а й моральна оцінка, народне ставлення до зображуваного. Позиція розповідача (чи розповідачів) надає оповіданням В.Шукшина особливої задушевності, щирості. Орієнтація на усне мовлення, ціннісний аспект нарації, живий діалог (полілог) – усе це наближує читачів до широкого світу народного життя, що постає у творчості В.Шукшина. Позиції автора, розповідача і героїв не завжди збігаються в оповіданнях митця, в результаті чого виникає емоційна напруга, що дає моральний імпульс читачеві, спонукає його шукати істину разом з персонажами В.Шукшина.

Письменник найбільше тяжіє до зображення села й селянства. Його цікавлять моральні процеси, що відбуваються в народі. В.Шукшин оцінює свій час і своє покоління з позиції вічних цінностей, етичних пріоритетів, що зумовило його активне звернення до традицій фольклору.

У другому розділі **“Використання народної символіки в кіноповісті “Калина красная”** досліджено твір, який засвідчує традиції та новаторство митця, – “Калина красная”. Те, що В.Шукшин визначив жанр твору як кіноповість і створив однойменний фільм на цю тему, аж ніяк не заперечує літературних переваг *“Калины красной”*, а навпаки, надає повісті нових рис, виразності образів та сюжетних колізій.

Назву твору взято з народної пісні, яка лейтмотивом звучить у творі. Образ головного героя безпосередньо пов’язаний із провідними мотивами цієї пісні: зрілості, формування характеру, уходу. Образ Єгора Прокудіна втілює блукання людської душі, важкі пошуки народного ідеалу, правильного життєвого шляху. Образ головного героя також пов’язаний із традицією духовних мандрів і здобуття істини (правди, добра), що є однією з провідних у російському фольклорі. Довкола образу головного героя сконцентровані усталені мотиви усної народної творчості: волі, душі, уходу, повернення, випробування, зустріч зі смертю.

Символи, генетично пов’язані з фольклором, розкривають духовну еволюцію героя, етапи його морального зростання. Символічний зміст у творі мають рослини (калина, береза, сосна), тварини і птахи (кінь, корова, орел, голубка), образи природи (весна, земля), кольори (червоний, білий, чорний, синій, блакитний, зелений), числа (три, *“тридцать лет и три года”*). Образ горя (лиха), що походить із глибин усної народної творчості й є символічним у народних казках, легендах, переказах, важливий для створення образу головного героя повісті *“Калина красная”*. Традиційний образ горя (лиха) переосмислений письменником. Цей образ у творі характеризує самотність і нереалізованість духовних сил Єгора Прокудіна, водночас він утілює трагізм долі головного героя, котрий ступив на шлях боротьби зі злом у собі й у світі. Єгор Прокудін прагне *“праздника жизни”*, тобто вільного існування у гармонії з людьми та природою. Народна символіка сприяє розкриттю й інших образів: Єгор Прокудін сприймає Любу у казкових символах – калина, колобок, а Люсьєн названа в повісті голубкою, чарівницею.

Народна символіка виконує в повісті *“Калина красная”* не тільки імагогічну роль. Фольклорні символи допомагають письменникові розкрити основні конфлікти твору (зіткнення героя зі світом і з самим собою), складні сюжетні колізії, головну ідею твору. Композиційне значення народних символів полягає в тому, що ними позначені повороти долі та духовного розвитку головного героя.

У творі органічно поєднані фольклорні та християнські (Трійця, хрест, дзвін) символи, що підкреслює гуманістичну спрямованість твору. Для підсилення певних мотивів (зокрема, волі-неволі, небезпеки) В.Шукшин також використовує символи, що прийшли з літератури романтизму (*“узник”*, Червона Шапочка).

В.Шукшин переосмислює чимало народних символів, змінює їх семантичний ореол. Так, червона калина розкриває проблему духовної реалізації героя у світі. Традиційні образи білої берези, весни, зораної землі допомагають письменникові показати можливість морального очищення й відродження людини. Водночас низка архетипних образів, що набувають символічного значення, залишаються незмінними, втілюючи вічні цінності (дім, піч, сосна).

Художник підкреслює значення певних символів засобами візуалізації, що позначилося на жанровій структурі твору (кіноповість). Майстерне поєднання “слова сказаного” і “слова показаного” робить об’ємнішими персонажів, підкреслює навантаження окремих епізодів, увиразнює ідеї твору.

У кіноповісті яскраво виявляється жанровий синкретизм, який полягає у творчому використанні різноманітних жанрів (чи їх окремих компонентів) фольклору (пісні, казки, притчі, сміхових жанрів). Жанрові елементи усної народної творчості сприяють ліризації всієї атмосфери твору, де зовнішні події розкривають процеси, приховані в людській душі, а також надають філософського звучання образам та ситуаціям.

Образ Єгора Прокудіна є органічним продовженням галереї шукшинських “чудиков” – героїв, котрі наділені великими духовними силами і котрі знаходяться в конфлікті з духовно нищим світом. У “Калине красной” герой проходить важкий шлях випробувань і нарешті досягає бажаної гармонії, відчуває щастя вільної праці й кохання. І хоча Єгор Прокудін у фіналі твору гине від руки злочинців, моральна перемога залишається за ним, а його смерть засвідчує спроможність героя вступити у відкритий поєдинок зі злом і відмову від хибних цінностей. Думка про необхідність духовного оновлення, внутрішнього піднесення сучасної людини є головною ідеєю твору. За словами В.Шукшина, Єгор Прокудін – це характер-притча, що містить моральну настанову, певний висновок, до якого мають прийти ті, хто знайомиться з його долею. Загалом кіноповість “Калина красная” має притчову основу: розповідь про життя Єгора Прокудіна настановує на роздуми про проблеми сучасного покоління, про етичні цінності, що втрачаються у світі, про важкий вибір життєвого шляху. Проте на відміну від притчі, В.Шукшин уникає прямого дидактизму, він не повчає читачів, а дає можливість їм самотійно шукати істину.

Третій розділ “Фольклорні традиції в ідейно-образній структурі роману “Любовини” присвячений першому роману В. Шукшина “Любовини” (1959-1961), в якому яскраво виявилися традиції усної народної творчості, що вплинули на оновлення романної структури. “Любовини” – літопис життя російського народу в період 1920-х років, коли тривали не тільки соціальні зміни, а й великий духовний злам у народній свідомості. Історичні процеси показані автором через психологію людини. Письменник розкрив складні моральні зрушення, які відбувалися в людях під впливом революційних подій.

В організації художнього простору автор використовує традиційну модель фольклору: “світ свій” – “світ чужий”. Герої, котрі зберігають у собі моральні якості (Кузьма, Федір та ін.), опановують “нове” і “чуже”, при цьому

не забуваючи “свого”, не втрачаючи зв’язків із землею, людьми. А ті, хто пішов із дому, забув “своє” (Єгор, Макар), приречені на самотність і життєву драму.

У романі “*Любавины*” присутні образи багатіїв, бідняків, лісових розбійників, трудівників, які генетично пов’язані з усною народною творчістю. У розробці образів головних героїв твору – Марії та Єгора митець звертається до народної поетики (образних порівнянь, метафор, постійних епітетів, символів, жанрів фольклору). Наповнюючи художні образи живою конкретністю, письменник підкреслює значення народної моралі, яка є головним критерієм оцінки персонажів.

Динамізм романного сюжету визначається традиційними мотивами: порушення волі батька, ухід сина з дому, викрадення нареченої, весілля у розбійників, пошуки щастя та волі, зустрічі зі смертю, туга самотності тощо.

Твори усної народної творчості, їх фрагменти або окремі компоненти є складовою композиції роману. Вони по-різному висвітлюють реальні образи і ситуації, доповнюють їх оцінки та характеристики, створюють філософсько-психологічний підтекст. Твори фольклору сприяють ліризації всієї атмосфери роману, в якому для автора головним є не сама подія, а те, як вона впливає на почуття, переживання людей, на зміни їх духовного стану. Поєднання епічного та ліричного планів – характерна особливість роману “*Любавины*”, зумовлена передовсім наявністю фольклорного матеріалу. Фольклорні жанри (пісні, частушки, причитання, приказки, легенди тощо) допомагають створенню широкого світу народних уявлень, вірувань, ідеалів, прагнень.

У романі “*Любавины*” знаходять розвиток символи усної народної творчості (кінь, мати, горе, вогонь, дорога, береза, сонце та ін.), які сприяють багатомірному зображенню героїв та утвердженню авторських ідей.

У дисертації розглянуто оновлення наративної структури російського роману за рахунок поєднання різних типів нарації, взаємодії слова автора і слова персонажа. Максимальне скорочення дистанції між читачем і героєм чи подією – ознака індивідуального стилю В.Шукшина.

Фольклорні традиції, творчо засвоєні В.Шукшиним у романі “*Любавины*”, спонукали автора шукати нових форм художньої умовності, які поєдналися з живою реальністю, документальністю.

Звернення до усної народної творчості давало можливість митцеві втілити важливі для народу ідеї – життя, волі, праці, щастя.

До зображення революційних подій зверталися багато письменників радянського періоду (О.Толстой, М.Булгаков, К.Федін, О.Серафимович, І.Бабель та ін.), але своєрідність художнього підходу В.Шукшина полягає в тому, що він поклав в основу оцінки складного часу народну мораль, що знайшла відбиток у фольклорних структурах, творчо засвоєних митцем.

У четвертому розділі **“Роман “Я пришел дать вам волю”: проблематика і поетика”** розглянуто художню своєрідність роману В.Шукшина про Степана Разіна з погляду фольклорних традицій. Роман “*Я пришел дать вам волю*” – яскравий і новаторський твір в історичній прозі ХХ століття. Вперше в літературі тему селянського повстання під проводом Степана Разіна розкрито в жанрі історико-філософського роману з елементами

роману соціально-психологічного. Історія введена письменником у контекст сучасних морально-філософських шукань, тому твір зберігає свою актуальність і по сьогодні.

Образ Степана Разіна, створений В.Шукшиним, не збігається ні з історичною, ні з фольклорною оцінками – це живий і складний персонаж, в якому знайшли втілення не тільки важливі питання минулого, а й проблеми сучасності. Спираючись на здобутки усної народної творчості, художньої літератури та на історичні документи, В.Шукшин по-новому трактує образ Степана Разіна, зробивши його справжнім романним героєм – “проблемним індивідом у проблемній дійсності” (Д.Лукач). Відмовляючись від усталених народних уявлень про Степана Разіна, митець наблизив створений ним образ до дійсності, зробивши його важливим засобом художнього пізнання історичних та психологічних процесів. Образ вождя селянського руху відзначається суперечливістю та неоднозначністю, у ньому відбувається напружена внутрішня боротьба різних сил. Але, на відміну від своїх попередників (С.Злобіна, О.Чапигіна та ін.), письменник знаходить той стрижень, котрий стає рушієм стихійних вчинків Степана Разіна – це нестримний потяг до волі, яку він вирішив дати людям.

Степан Разін продовжує галерею шукшинських “чудиков”, стаючи по відношенню до них не тільки етичним ідеалом, але й реалізацією їх невикористаних можливостей. Письменник утверджує думку про те, що духовна реалізація особистості можлива лише в тісному зв’язку зі своїм народом на шляху до волі.

Воля – ключовий концепт роману, в якому головним є не сам образ народного вождя, а складний і сповнений драматизму шлях народу до звільнення. Образ Степана Разіна змальований як утілення заповітних дум і прагнень народу, як утілення одвічної мрії людей про волю.

В романі показано еволюцію Степана Разіна на фоні складного історичного часу. Водночас письменника цікавить і духовна еволюція народу, ті внутрішні процеси, що відбувалися в народному середовищі й відлуння яких сягає сучасності. Вперше в жанрі російського історичного роману порушено питання про духовну єдність народу як необхідну умову досягнення волі.

Центральний конфлікт роману – зіткнення волі та неволі – розкритий у руслі реалізму. Автор розкриває трагізм разінського руху, його історичну приреченість. Утім, образ Степана Разіна і сама ідея волі в романі мають життєстверджуючий зміст. Хоча селянський рух під проводом Степана Разіна зазнав поразки, письменник утверджує важливість визвольних ідей для сучасності.

В побудові роману В.Шукшин не дотримується точності фактів, відтворюючи лише загальний рух історії, в якій його цікавили не стільки події, скільки внутрішні, психологічні процеси. В дисертації розглянуто прийом художньої реконструкції, що дозволив митцеві втілити свою концепцію селянської війни під проводом Степана Разіна та висловити роздуми про історичну долю російського народу.

Фольклор – потужне джерело фабули та сюжетних колізій роману “*Я пришел дать вам волю*”. У створенні образів Степана Разіна та донського козацтва письменник спирається на історичні та ліричні пісні. Разом з тим художник значно розширює та доповнює фольклорний ореол, наповнює фольклорні моделі живою конкретністю. У романі “*Я пришел дать вам волю*” по-новому зазвучали традиційні для фольклору мотиви козацької вдачі, героїзму, життя, смерті, думи, святковості, воскресіння. Народні символи (коло, земля, вода, місяць, сонце, кінь, дзвін, червоне, чорне та ін.) переосмислені митцем в контексті важливих філософських проблем, порушених у творі.

У розкритті глибин російського національного характеру В.Шукшин спирається на традиції народної сміхової культури, які виявляються в образі Степана Разіна та його прихильників (Стирь, Сьомка, Іван Поп, Ларька та ін.). Сміх народу, згідно з концепцією митця, є сильною зброєю проти насильства, засобом звільнення від усього жахливого й злого в житті, запорукою майбутнього відродження.

У романі “*Я пришел дать вам волю*” широко представлені жанри усної народної творчості: казки (чарівні), пісні (історичні, ліричні, застольні та ін.), заговори, приказки, народні драми та ін. Більшість із цих жанрових утворень являють собою оригінальні авторські стилізації, хоча є і власне фольклорні структури. Те, що в цьому творі В.Шукшин надав перевагу стилізаціям, засвідчує прагнення митця подолати поширений фольклорний ореол Степана Разіна і дати нову концептуальну оцінку його особистості та історії, але з опорою на народні уявлення. Тому, з одного боку, В.Шукшин активно використовує арсенал фольклорних традицій, а з іншого – наповнює їх новим змістом, важливим для сучасності.

Традиції фольклору вплинули на наративну структуру роману, засоби вираження авторської позиції, ліризацію роману, своєрідність його мови та стилю.

П’ятий розділ дисертації “**Повісті-казки В.Шукшина “Точка зрення”, “До третьих петухов”** присвячений дослідженню особливостей літературних казок письменника. “*Точка зору*” і “*До третьих петухов*” являють собою синтетичні жанрові утворення, в яких складні питання сучасності розкриті з опорою на традиції фольклору, що надає злободенним проблемам позачасового звучання.

В.Шукшин опановує жанрові форми казки (чарівної, побутової, казки про тварин), наповнюючи їх новим актуальним змістом. Повісті-казки митця мають філософський підтекст. Художник порушує проблему сутності життя та ставлення до нього (“*Точка зрення*”), а також досліджує духовні трансформації, що відбуваються в людині та суспільстві (“*До третьих петухов*”). Моральні конфлікти в повістях-казках В.Шукшина максимально оголені з допомогою різноманітних засобів умовності. У дисертації твори В.Шукшина “*Точка зрення*” і “*До третьих петухов*” кваліфіковані як філософські повісті-казки, які продовжують кращі традиції літературної казки в російській та світовій літературі.

В.Шукшин використовує у своїх творах традиційні для казки мотиви (сватання дівчини, подорож із заповітною метою, пошук правди та ін.), образи (Іван-дурень, ведмідь, Баба-Яга, її дочка, Змій Горинич, чорти, чарівник), елементи сюжету (зачин, швидке переміщення героя у часі й просторі, динамічний розвиток дії), композиційні особливості (трикратні повтори), символи (чарівна гілочка, чарівний годинник), мовні та стильові засоби. Вони художньо переосмислені письменником і наділені сучасним змістом.

Характерною особливістю повістей-казок В.Шукшина є еволюція характерів та образів, що відрізняє твори митця від народної казки. Художник уважно придивляється до внутрішнього світу людини, до процесів, що відбуваються в її душі. Цим зумовлена динаміка персонажів В.Шукшина.

“Точка зрення” і “До третьих петухов” мають відкриті фінали, що не притаманне народній казці. У відкритій жанровій структурі письменник утілює свої роздуми про майбутнє, яке, на його погляд, цілком залежить від людей, від їх моральної позиції, що потрібно змінити й зміцнити. Майбутнє підпорядковується не казковим, а реальним законам, стверджує митець, тому сучасному поколінню варто звернутися до самого себе в пошуках реальних шляхів досягнення ідеалу.

Сміхове начало – характерна риса повістей-казок В.Шукшина. Сміх письменника звучить по-різному: то весело й доброзичливо, то викривально й нищівно. З допомогою сміху художник веде боротьбу не тільки з негативними якостями в характері людини (брутальність, пристосування, невігластво, прагматизм, матеріальний розрахунок тощо), але й з негативними тенденціями життя (бюрократизм, духовне насилля над особистістю, відсутність волі та ін.). Вперше в жанрі літературної казки сучасний світ постає з допомогою сміху як аномальний, абсурдний, в якому зруйновані всі цінності. Ідея абсурду найбільш виразно звучить у казці “До третьих петухов”, де герой мандрує у світі, позбавленому морального сенсу. Незважаючи на те, що Іван не зміг подолати нечисту силу (це за нього зробив Атаман), він приходить додому вже іншим – духовно просвітленим, сповненим бажання щось робити. У повісті-казці “До третьих петухов” порушено важливу проблему морального відродження людини, від якої, на думку митця, залежить воскресіння всього світу.

У повістях-казках В.Шукшина поєднуються літературні та фольклорні традиції, що посилює морально-філософський зміст творів. Поруч із народними персонажами у казці “До третьих петухов” діють літературні герої (Онегін, Ленський, Чацький, Акакій Акакієвич, Бідна Ліза та ін.). А в казці “Точка зрення” суперечка Песиміста та Оптиміста про людину є алюзією на дискусію Фауста й Мефістофеля в трагедії Й.В.Гете “Фауст”. Отже, у своїх казках В.Шукшин акумулює проблемні вузли мистецтва, які протягом століть привертали увагу митців, дає власне трактування одвічним питанням з проекцією на сучасність.

Повісті-казки В.Шукшина “Точка зрення” і “До третьих петухов” містять величезний гуманістичний потенціал. Незважаючи на відсутність сюжетної завершеності і щасливого кінця, вони виражають віру письменника в

те, що людина знайде шлях до правди, усвідомить смисл буття і зробить світ досконалішим і моральнішим.

Дисертація завершується **висновками**, в яких узагальнено результати дослідження.

Традиції усної народної творчості є складовою художньої системи В.Шукшина та основою його світосприйняття. В оповіданнях, повістях і романах митця відтворене складне і розмаїте народне життя, яке автор досліджує не тільки в реальних протиріччях, але й у міфопоетичних моделях.

У центрі уваги В.Шукшина – доля селянства і ті процеси, що відбувалися на селі в другій половині ХХ століття. Письменник із болем констатував утрату моральних пріоритетів, порушення зв'язків людини із землею, природою, суспільством, а також відсутність умов для реалізації особистості. У прозовій спадщині В.Шукшина знайшли відбиток духовні деформації доби. Звернення художника до фольклору зумовлене прагненням повернути суспільство до вічних цінностей, народних витоків, етичних ідеалів.

Фольклорні традиції виявляються на різних рівнях художньої прози письменника – тематики, мотивної організації, образної системи, символіки, простору, часу, сюжету, композиції, мови, стилю й жанру.

З усної народної спадщини у творі В.Шукшина прийшли такі важливі теми, як пошук смислу життя, істини, реалізації особистості, шлях до волі, боротьба добра і зла у світі. Ці теми звучать протягом різних етапів творчості письменника.

Наскрізними мотивами прози В.Шукшина є мотиви, що походять з усної народної творчості: мандри героя (за істиною, правдою, волею), душі, пошуки щастя, туги, самотності, уходу, повернення, морального випробування людини, життя, смерті тощо.

Якщо в ранніх творах В.Шукшина фольклорні мотиви мали передовсім психологічне навантаження і слугували розкриттю внутрішнього стану людини (наприклад, збірка *“Сельские жители”*), то в пізніх творах письменника (*“Калина красная”*, *“Я пришел дать вам волю”*, *“До третьих петухов”*) вони набувають філософського чи соціально-філософського звучання. У зрілий період творчості митець прагне широкого охоплення життя, його турбують негативні тенденції суспільства, невлаштованість і незахищеність особистості у світі. У 1970-х роках В.Шукшин порушив проблему абсурдності буття, що знайшло втілення у мотивах смерті, боротьби з нечистою силою, темряви, горя. Утім, художник не втрачав віри у внутрішні можливості особистості, котра зуміє отримати перемогу над злом, неволею та несправедливістю, тому поряд із трагічними мотивами у прозі В.Шукшина оптимістично звучать мотиви воскресіння, повернення, торжества життя і кохання.

Чимало героїв В.Шукшина взято з творів фольклору. Ядром художнього образу письменник залишає етичну домінанту, комплекс моральних якостей, що визначають цінність людини. У дисертації розкрито морально-ціннісний аспект образів митця, деякі з них мають притчову природу, тобто містять у собі певну моральну настанову для людства. Письменника приваблюють такі типи

образів, котрі розкривають ставлення людини до сім'ї, землі, праці (мати (дружина), батько (чоловік), син, дочка, майстер, трудівник та ін.).

Розмірковуючи про складний і сповнений драматизму історичний шлях російського селянства, В.Шукшин звертається до образу Степана Разіна, котрий постає у творах фольклору, літератури, документальних джерелах. Трактування образу Степана Разіна в романі *“Я пришел дать вам волю”* нове та оригінальне. Цей образ утілює філософські роздуми митця про волю, реалізацію особистості, духовну єдність народу.

Концепт “воля” представлений у системі різних персонажів: Степан Разін (*“Я пришел дать вам волю”*), лісові розбійники (*“Любавины”*), Атаман (*“До третьих петухов”*), Єгор Прокудін (*“Калина красная”*).

Художнім відкриттям В.Шукшина є образ “чудика”, який генетично споріднений з творами усної народної творчості. Іван-дурень – найбільш відомий персонаж російського фольклору. Цей образ трансформується в прозі В.Шукшина і пов'язаний з мотивом “дивацтва”, який є лейтмотивним у творчості письменника. “Чудик” в оповіданнях В.Шукшина – герой, котрий відрізняється від інших своїми моральними якостями. Він не думає про матеріальне, а лише про духовне. Наділений щирістю, добротою, поетичною душею, “чудик” виявляється непотрібним суспільству, де занепадають етичні цінності. “Чудик” у В.Шукшина переживає життєву драму: він чужий, зайвий у світі, нікому не цікаві його високі поривання. Утім, дивний і не тотожний своєму середовищу герой не протиставляє себе світові, не втрачає зв'язку із землею і природою, не відвертається від людей.

Розвитком образу “чудика” у творчості В.Шукшина стали романні герої письменника – Єгор Любавін і Степан Разін, а також образ Єгора Прокудіна в *“Калине красной”* та Івана-дурня в повісті-казці *“До третьих петухов”*. Кожен з них шукає себе у світі. Єгор Любавін не зміг подолати трагічний розрив з людьми і приречений на самотність. Степан Разін знайшов себе у боротьбі за волю, а Єгор Прокудін – у праці. Образ Івана-дурня в казці *“До третьих петухов”* утілює роздуми митця про духовну сутність людини, про небезпеку моральних поступок злу й неправді.

Художник змінює фольклорний ореол традиційних образів за рахунок наповнення їх сучасним змістом. Традиційні образи показані у зв'язках з реальним світом. Крім того, на відміну від фольклорних образів, яким притаманна певна усталеність, образи В.Шукшина відзначаються складністю, динамізмом, суперечливістю. Єгор Прокудін, Степан Разін, Єгор Любавін та інші шукшинські герої йдуть непростими шляхами, що призводять їх до внутрішніх змін. Навіть Іван-дурень у повісті-казці *“До третьих петухов”* проходить еволюцію і постає у фіналі оновленим.

У творчості В.Шукшина багато традиційних символів фольклору, серед яких можна виокремити такі групи: явища природи (пори року, вогонь, вода, сонце, вітер, місяць, земля), птахи (орел, голубка, ворон, синій птах), тварини (кінь, корова), рослини (калина, береза, сосна), кольори (червоний, білий, чорний, синій, зелений), числа (три, сім, тридцять три), абстрактні поняття (горе, доля/недоля, дума, туга).

В організації художнього простору В.Шукшин також спирається на здобутки фольклору. Місцем дії у його творах переважно є село. У російській провінції письменник шукає персонажів і теми для своїх творів. Важливими концептами у творчості митця є “дім”, “земля”, “дорога”, що мають архетипну основу. Ухід із дому, відрив від землі і важке повернення назад – провідні мотиви багатьох творів В.Шукшина.

Художній простір у романі “*Я пришел дать вам волю*” створений з опорою на фольклорні та історичні джерела. Письменник змальовує широкі простори Росії XVII століття, зберігаючи закріплені у творах фольклору назви (Хвалинь, Дон Іванович, Царицин, Кагальник, Москва-матушка та ін.). Простір роману об’єднаний ідеєю волі, яку несе в різні куточки Росії Степан Разін. Природа в романі, як і в усній народній творчості, – не фон, а живий учасник подій, вона олюднюється автором. Природа співчуває героям, котрі борються за звільнення людей.

Простір у повістях-казках митця казковий: “*в некотором царстве, в некотором государстве*” (“*Точка зрения*”), “*за тридевять земель*” (“*До третьих петухов*”). Значення такого типу простору полягає в акцентуації філософських проблем. Водночас художній простір у повістях-казках В.Шукшина конкретизований у сучасних прикметах (будівництво котеджу для Баби-Яги, монастир із чортами, типова квартира, канцелярія), що дозволяє письменникові говорити про негативні явища сучасного життя, висловити занепокоєння втратою моралі, порушенням соціальних зв’язків.

Художній час у творах В.Шукшина нерідко вимірюється фольклорними одиницями. Міфопоетичним змістом наповнені такі форми часу в прозі письменника, як ніч, день, ранок, вечір, зима, весна тощо. Час у творах В.Шукшина подеколи відраховується сакральними числами: три, сім, тридцять три, дев’ять.

У романах на історичні теми час підпорядкований події, як в епічних творах усної народної творчості. Проте в романі “*Я пришел дать вам волю*”, на відміну від “*Любовиных*”, час не завжди послідовний і однолінійний. Думою про волю Степан Разін охоплює не тільки теперішній час, але й минулий і майбутній. Ускладнення часового потоку відбувається за рахунок введення в романну структуру різноманітних стилізацій (літописів, ліричних та історичних пісень тощо).

У творах В.Шукшина знайшли втілення сюжетні моделі усної народної творчості: ухід і повернення героя, зустріч героя зі смертю, пошук заповітної мети (оповідання, “*Калина красная*”); походи Степана Разіна в Персію, його боротьба з царем, боярами, церквою, героїчна смерть Степана Разіна, його думка про народ і про волю (“*Я пришел дать вам волю*”); весілля у розбійників, стосунки батька і синів, доля молодшого сина, зіткнення бідних і багатих (“*Любовины*”); боротьба з нечистою силою (“*До третьих петухов*”); чарівне перетворення світу (“*Точка зрения*”) та ін. Сюжетною основою багатьох творів митця став пошук героями “*праздника*” (“*Одни*”, “*Калина красная*”, “*Чудик*”, “*Я пришел дать вам волю*” та ін.). Мотив “*праздника*” і святкові форми загалом притаманні російському фольклору. В.Шукшин наповнює мотив “*праздника*”

актуальним змістом. “Праздник” для його улюблених героїв (Василя Князева, Єгора Прокудіна, Степана Разіна) – це перш за все можливість реалізації духовного потенціалу, моральних якостей, здобуття гармонії зі світом, природою, людьми.

У прозі В.Шукшина відчутне сміхове начало. Сміх допомагає героям здолати зло, знайти шлях до волі. Народ, котрий сміється, на думку письменника, здатний до духовного відродження.

Вплив традицій фольклору на композицію творів В.Шукшина виявляється у поєднанні епічного і ліричного планів, численних повторах (як правило, трічі), лейтмотивах, включення в оповідь фольклорних текстів (або фрагментів), авторських стилізацій, відступів тощо.

Наративна структура творів письменника змінювалася з плином часу. Якщо в ранніх оповіданнях митець надавав перевагу події у викладі вигаданого розповідача (рос. *сказ*) і переважно діалогічній чи монологічній формі оповіді, то в зрілих творах В.Шукшина наративна структура ускладнена: тут поєднані слово авторське і слово розповідача (розповідачів), слово “сказане” (різними персонажами) і слово “зображене” (з різних точок зору), діалоги (полілоги) й описи, ліричні відступи.

Мова художньої прози В.Шукшина увібрала в себе досягнення усної народної творчості. Письменник активно використовує народні метафори, постійні епітети, паралелізми, образні порівняння та інші поетичні засоби фольклору. Основу художньої мови В.Шукшина становить загальноповивана лексика. Оскільки головною темою у творчості письменника є тема “маленької людини”, вона знайшла висвітлення у відповідних мовних формах. У творчості митця присутні історизми, архаїзми, діалектизми, елементи книжного стилю, які сприяють увиразненню часу, простору, персонажів. Варто відзначити талановиті стилізації творів усної народної творчості (пісень, частушок, загадок та ін.), створені письменником згідно з мовними нормами фольклору.

Індивідуальний стиль В.Шукшина відзначається простотою, щирістю, довірливістю, увагою до людини. Незважаючи на драматизм художніх конфліктів, твори письменника містять надію на перемогу світла й добра. Фольклорний мотив моральної перемоги героя над смертю і нечистою силою набуває у творчості В.Шукшина філософського значення.

В.Шукшин творчо опанував жанри усної народної творчості: казки, пісні, частушки, заговори, легенди, народні драми, прислів'я, приказки тощо. Фольклорні жанри (народні та стилізовані автором) сприяють поглибленню психологічних характеристик, містять етичні оцінки. Інтерес до фольклорних форм вплинув на жанрове мислення митця, котрий виступив як сміливий новатор у жанрі історико-філософського роману (“*Я пришел дать вам волю*”), ліричної кіноповісті (“*Калина красная*”), філософської повісті-казки (“*Точка зрения*”, “*До третьих петухов*”).

Функції фольклорних традицій у прозі В.Шукшина різноманітні. Вони виконують важливу етичну роль – задають моральні параметри зображуваному, містять народні уявлення та оцінки. Разом з тим фольклорні традиції

виконують і власне художні функції: імагогічну, мотивну, сюжетну, композиційну, стильову, наративну, жанротвірну.

В.Шукшин використав широкий спектр засобів художнього засвоєння традицій фольклору (алюзії, ремінісценції, стилізації, окремі стильові прийоми, наслідування сюжетних моделей, мовні засоби та ін.).

Отже, В.Шукшин творчо опановував традиції фольклору, вони відкривали широкий простір для нових художніх рішень митця і для розвитку російської прози ХХ століття.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Мельник Т.Н. К вопросу о фольклорной коннотации языковых средств в рассказах В.Шукшина // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського: Збірник наукових праць. Серія “Філологія”. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2003. – Випуск 6. – С. 441-444.

2. Мельник Т.М. Традиційні теми й мотиви в оповіданнях В. Шукшина // Вісник Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка: Збірник наукових праць. Серія “Філологічні науки”. – Полтава: ПДПУ, 2004. – Випуск 1(34). – С. 23-30.

3. Мельник Т.Н. Фольклорные традиции в рассказах В.Г.Короленко и В.М.Шукшина // Феномен В.Г.Короленка: погляд із III тисячоліття: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 98-102.

4. Мельник Т.Н. «Ревизор» Н.В.Гоголя в художественной рецепции В.М.Шукшина // VII Міжнародні Гоголівські читання: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ, 2004. – С. 92-96.

5. Мельник Т.Н. Фольклорные традиции в литературной сказке В.М.Шукшина «До третьих петухов» // Філологічні студії: Збірник наукових статей. – Вінниця: Вид-во Вінницького держ. пед. ун-ту, 2004. – Випуск 2. – С. 273-275.

6. Мельник Т.Н. Особенности сказовой формы в прозе В.Шукшина // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету. Серія “Літературознавство”. – Харків, 2005. – Випуск 4 (44). Частина 1. – С. 115-120.

7. Мельник Т.М. Фольклорні традиції у створенні В.Шукшиним образу “чудика” // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. Серія “Філологічні науки”. – Полтава: Техсервіс, 2006. – Вип. 1-2 (48-49). – С. 149-153.

8. Мельник Т.Н. Символика женских образов в рассказах В.Шукшина // Тези доповідей та повідомлень наукової конференції викладачів та студентів інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – Випуск 10. – С. 89-91.

АНОТАЦІЯ

Мельник Т.М. Фольклорні традиції у творчості В.М.Шукшина. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.02 – російська література. Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського. – Сімферополь, 2006.

У роботі системно досліджені фольклорні традиції у творчості В.М.Шукшина. Уточнено теоретичне визначення поняття “традиція в літературі”, здійснено аналіз фольклорних традицій на різних рівнях художньої прози письменника – тематики, мотивної організації, образної системи, символіки, простору, часу, сюжету, композиції, мови, стилю, жанру. Визначені традиційні теми та мотиви, які знайшли розвиток у спадщині митця (смысл життя, боротьба добра і зла, мандри героя (за істиною, правдою, волею), душа, пошук щастя (долі), туга, самотність, ухід/повернення, життя/смерть, моральне випробування людини та ін.), простежено їх еволюцію у творах письменника різних періодів. Досліджені сюжетні та композиційні моделі усної народної творчості, які творчо використовує В.М.Шукшин. Розглянуті основні групи символів фольклору в творах письменника (явища природи, птахи, тварини, рослини, кольори, числа, абстрактні поняття). У дисертації встановлено місце жанрів усної народної творчості в художній системі митця. Висвітлено вплив фольклору на мову та стиль В.М.Шукшина. Відзначено розмаїття форм засвоєння (алюзія, ремінісценція, стилізація тощо) та функцій (морально-етична, імагогічна, наративна, жанротвірна, стильова та ін.) фольклорних традицій у творчості письменника. Розкрито значення фольклору для формування художньої концепції митця, розвитку його творчого методу.

Ключові слова: традиція, фольклор, мотив, сюжет, образ, символ, жанр, стиль.

АННОТАЦИЯ

Мельник Т.Н. Фольклорные традиции в творчестве В.М.Шукшина. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.02 – русская литература. – Таврический национальный университет имени В.И.Вернадского. – Симферополь, 2006.

В работе системно исследованы фольклорные традиции в творчестве В.М.Шукшина. Уточнено теоретическое понятие «традиция в литературе». Традиции устного народного творчества выявлены на различных уровнях

прозы писателя – тематики, мотивной организации, образной системы, символики, пространства, времени, сюжета, композиции, языка, стиля, жанра.

Определены традиционные темы и мотивы, которые нашли развитие в произведениях художника: поиск смысла жизни, борьба добра и зла, воля, путешествие героя (за истиной, правдой, свободой), душа, путь к счастью, тоска, одиночество, нравственное испытание героя, уход/возвращение, жизнь/смерть и другие.

В работе рассмотрены основные группы традиционных символов, которые имеют место в прозе писателя (явления природы, птицы, животные, растения, цвета, числа, абстрактные понятия). Установлена архетипная природа символов В.М.Шукшина (дом, земля, дорога, вода и др.), их функции в тексте.

Фольклорные образы в творчестве В.М.Шукшина обретают новую жизнь. В диссертации исследованы разные типы образов в прозе художника, раскрыто своеобразие художественного подхода писателя к таким образам устного народного творчества, как Степан Разин, Иван-дурак, нечистая сила, разбойники и др. Установлена связь с фольклором образа «чудика», показана его эволюция в произведениях В.М.Шукшина разных периодов. Ядром художественного образа писателя является нравственность (комплекс моральных качеств героя – его отношение к семье, земле, родине, труду и т.д.). Вместе с тем В.М.Шукшин изменяет фольклорный ореол художественных образов, соотносит их с вопросами современности.

В диссертации изучены сюжетные (уход и возвращение героя, встреча героя со смертью, путешествие к заветной цели, столкновение с нечистой силой и др.) и композиционные (тремякратность действия, повторы, контраст образов и миров и др.) модели устного народного творчества, которые имеют место в произведениях В.М.Шукшина.

В произведениях В.М.Шукшина ярко проявляется смеховое начало («Калина красная», «Я пришел дать вам волю», «До третьих петухов» и др.). Смех помогает героям преодолеть зло, победить страх, найти путь к воле. В творчестве писателя использованы разнообразные смеховые формы.

Отмечено влияние устного народного творчества на нарративную структуру прозы писателя, показана ее динамика от ранних до поздних произведений писателя. Раскрыты отличительные особенности сказа и сказовых форм в прозе В.М.Шукшина.

Фольклорные традиции ярко проявляются в языке художественной прозы В.М.Шукшина, который насыщен народными метафорами, устойчивыми эпитетами, параллелизмами и другими поэтическими средствами фольклора. В языке писателя особую роль играют историзмы, архаизмы, диалектизмы, которые способствуют созданию мира народной жизни. Талантливые стилизации произведений устного народного творчества (песен, частушек, загадок и т.д.) сделаны писателем согласно языковым нормам фольклора.

Показано влияние фольклора на индивидуальный стиль художника, который отличается простотой, искренностью, доверительностью, вниманием к проблемам человека из народа.

В.М.Шукшин творчески осваивает различные жанры устного народного творчества: сказки, песни, частушки, заговоры, причитания, пословицы, поговорки, легенды, народная драма и др. Фольклорные жанры (целиком или частично), а также их стилизации широко представлены во многих произведениях В.М.Шукшина. Они создают особую лирическую атмосферу, способствуют углублению психологических характеристик, содержат народные оценки. Интерес к фольклорным формам повлиял на жанровое мышление писателя, который выступил как смелый новатор в жанре историко-философского романа («Я пришел дать вам волю», лирической киноповести («Калина красная»), философской повести-сказки («Точка зрения», «До третьих петухов»).

В диссертации определены разнообразные функции традиций устного народного творчества в прозе В.М.Шукшина: морально-этическая, имагогическая, сюжетообразующая, стилевая, нарративная, жанрообразующая и др. Рассмотрены способы художественного освоения традиции писателем (аллюзии, реминисценции, стилизации, синкретизм и др.).

Творчество В.М.Шукшина – яркий пример взаимодействия фольклора и литературы. Устное народное творчество стало основой мировосприятия писателя и давало мощный импульс для новых художественных решений.

Ключевые слова: традиция, фольклор, мотив, сюжет, образ, символ, жанр, стиль.

ANNOTATION

Melnyk T.M. Folklore traditions in V.Shukshyn's creative activity. – Manuscript.

The thesis a candidate degree of philological science on specialty 10.01.02 – Russian literature – National Tavrida V.I.Vernadsky University. – Symferopol, 2006.

The folklore traditions in V.Shukshyn's creative activity are systematically investigated in this research paper. The theoretical definition of the concept "tradition in literature" is made more exact, the analysis of folklore traditions on different levels of the writer's activity – themes, motive organization, system of images, symbolism, spaciousness, time, plot, composition, language, style, genre – is made. The traditional themes and motives which were developed in the artist's heritage (the sense of life, the fight of kindness and evil, hero's traveling for truth, fairness, freedom, soul, search for happiness, anguish, loneliness, going away/back, life/death, moral testing of the person, etc.) are defined, their evolution in writer's works of different periods are observed. The folklore models of plot and composition which are used by V.Shukshyn are researched. The basic groups of folklore symbols in writer's creative activity (phenomena of nature, birds, animals, plants, colors, numbers, abstract concepts) are considered. This research paper defines the place of

folklore genres in the writer's creative system. The influence of folklore on V.Shukshyn's language and style is reflected. The variety of forms of mastering (allusion, reminiscence, stylization, etc.) and function (moral and ethic, imaginative, narrative, genre made, stylistic etc.) of folklore traditions in the writer's creativity are noted. The significance of folklore informing of artist's creative concept, the development of his creative method are discovered.

Key words: tradition, folklore, motive, plot, image, symbol, genre, style.